

Antroposofie ve výchovné činnosti školy

Antroposofie, česky moudrost o člověku, je způsob myšlení Rudolfa Steinera, jehož hlavně známe jako zakladatele waldorfských škol. Jeho činnost byla daleko širší, dalo by se říci „světonápravná“, ale podobně jako tomu bylo u J. A. Komenského nejvýrazněji se pro budoucí generace zachoval jeho vliv v pedagogice. V únorovém čísle jsem o antroposofii psala v roce 2006 jako o přístupu a cestě. Je to také přístup a cesta pedagogů ve školách, zejména waldorfských, ale je to také způsob života, a ten se uskutečňuje jako neustálý pohyb, neustálá změna - tomu odpovídá i otevřenost antroposofie.

Do České republiky zajíždí několikrát ročně dr. Daniel Wirz ze Švýcarska. Tento muž, otec pěti dětí, kterému je dnes 62 let, si v mládí splnil svůj životní cíl a stal se učitelem. Nejdříve na běžných švýcarských státních školách. Když poznal pedagogiku R. Steinera, stal se jejím nadšeným stoupencem. Založil v sedmdesátých letech Waldorfskou školu a s nevelkým časovým odstupem FPA - Svobodné sdružení spolupracujících učitelů, jako tvůrčí a vzdělávací společenství, které má dnes více než tři tisíce aktivních členů a vlastní nakladatelství. Daniel Wirz se v posledních letech věnuje intenzívně, kromě psaní, také vzdělávání dospělých. Organizuje 40 až 50 kurzů ročně ve své vlasti, zajíždí i do zahraničí a několikrát ročně i k nám. V jarních měsících vyjde v českém překladu konečně i u nás kniha, kterou autor vybral pro překlad jako první: „Výchova začíná vztahem“. Přeložili jsme ji se synem a vybrali z ní ukázkou. Je to moderní, tvůrčí aplikace Steinerova myšlení a pedagogiky, tak jak ji ztvárňuje a v praxi uplatňuje Daniel Wirz.

Deset tezí k waldorfské pedagogice

1. Výchova je umění

Co je umění? V tom, co vnímáme povrchově, hledá vnitřní podstatu, v tom, co se jeví smyslům, skrytou podstatu, ve zvláštním všeobecné, v jednotlivé lípě na pahorku to, co je podstatné pro všechny lípy, v moři pramoře. Umělecká díla k nám promlouvají o tom, co je nadsmyslové, co je jakoby začarováno do světa smyslů.

Právě ve druhém sedmiletém období života, v nižších třídách základní školy, prahnou děti po představách, které nám zprostředkuje vyprávění pohádek. Ty mohou dávat svou šíří a hloubkou odpovědi na mnohé podprahové otázky.

Hovořím zde o „latentních“ otázkách a myslím tím takové, které jsou ukryty na dně dětské duše, aniž by vstupovaly do vědomí.

Vyučování v uměleckých obrazech, jež podněcuje dětskou fantazii a nic direktivně nestanovuje, děti podněcuje. V tomto smyslu jde o individualizované vyučování. Silně podporuje síly fantazie a vlastní činnosti dítěte.

Také my se dívejme na dítě uměleckým pohledem.

Co se tím míní?

Stejně nepředpojatě jako prvního dne je třeba přistupovat k dítěti a zůstat stále pro toto jedinečné setkávání otevřen. Dítě je hádankou, a ničím neomezený respekt před ním nám ukládá, abychom zůstávali zdrženliví a opatrní ve svém usuzování o každé dětské osobnosti.

Každý pevně zaujatý názor zužuje pohled a zbavuje toho druhého šance, že může být vlastně docela jiný.

Výchova se má vyvíjet z neustálého, žádnou předpojatostí neomezovaného setkávání. To je alfa a omega výchovy. Jen potom každý pohyb v mém nitru může vyvolávat pohyb v nitru mého protějšku (v dítěti).

Tak je třeba rozumět škole - je to pohyblivý kruh mezi žákem, učitelem a rodiči.

2. Bez sebevýchovy není výchova

To, co je na nás samých výsledkem naší sebevýchovy, je v naší výchovné práci vlastně jediné účinné. Tím, co jsme sebevýchovou v sobě vytvořili, i když to zůstává nevysloveno, dosahujeme hlubokého účinku.

Jak by mohlo vedle dospělého, jehož vývoj stagnuje, nebo je dokonce uzavřen, dítě zrát? Naše snaha dát svému životu individuální podobu, i kdyby byla břídilská, přechází na dítě a dodává mu odvalu, aby pokračovalo v nalézání vlastní identity a cesty. Kdybychom však pokládali sebevýchovu za nepříjemnou povinnost, - pak je všechno špatně. Tuto povinnost zapaluje entuziasmus. Naučme se ji milovat! Vždyť nás mnohdy naše zkušenost poučila za co všechno jí i v našem životě vděčíme. Jedná se přece o to, abychom se my sami dostávali dál.

Společná vůle růst musí být cílem života s dětmi.

Naše děti, žáci a žákyně, nám často, aniž by měly něco zlého v úmyslu, ba láskyplně, nastavují zrcadlo. A to je dost silný podnět k probuzení a ke změně...

Takhle náročné, ale současně i nadějně je spolužití s dětmi. Hledají vždy a všude v první řadě život a nás považují za jeho reprezentanty.

3. Religiozita je důležitou součástí waldorfské školy

Malé děti jsou víra. Později se však jednota prolomí: vyhnání z ráje. Náboženská výchova má sjednotit to, co se oddělilo, má dětem opět pomoci najít pocit „domova“. Náboženská výchova se však nesmí omezovat pouze na hodiny náboženství. Při práci s dětmi mějme vždy na paměti těsnou vazbu mezi tím, co spojuje a tím, co zavazuje. Z toho téměř nutně vyplývá potřeba spiritualizace pedagogiky.

Pedagogika budoucnosti předpokládá ducha ve veškeré existenci. Věci smysly nepoznatelné spočívají v základech věcí smysly vnímatelných. Nevnímatelné zaujímá v lidském světě pevné místo. Z toho vyplývá, že individualitu dítěte nelze

chápat povrchně. Bereme v úvahu jeho skrytou podstatu, respektujeme ji s úctou a pomáháme ji rozvíjet.

Každý člověk v sobě skrývá záhady, přichází z dále a má před sebou notný kus cesty. Na konci by měl nalézt sebe a Boha. Jsou to dvě tváře téhož. Naším úkolem je napomáhat dětem nalézt sebedůvěru a Boha.

4. Výchova k integraci ve společnosti

Mnozí nechápou jednotu matérie a ducha. Duchem rozumíme sílu, která utváří matérii. Nic by v našem světě nenabylo tvar, kdyby nebylo této primární síly.

Vycházím z následujícího předpokladu: pouze škola se spirituálními základy je schopna v dětech rozvíjet integrační schopnosti. Z toho vyplývá, že je třeba předpokládat i „neviditelného člověka“. Pak je možná výchova k toleranci a soucítění s druhým.

K mírovému soužití různých kultur na zemi nepřispívá dělení lidí podle barvy pleti, náboženství nebo národnosti.

5. Při přípravě na vyučování musíme důkladně pochopit jak látku tak i dítě

Přiblížit látku dítěti a dítě látce, to předpokládá důvěrnou znalost obojího. Dítěti totiž zprostředkováváme mnohotvárnou skutečnost - svět dospělých v „malém“. Samozřejmě, že vždy můžeme zprostředkovat jen část. My, vyučující však musíme mít neustále na zřeteli veškeré souvislosti. Děti musejí mít vždy dojem, že jde o opravdový velký svět, do kterého patří, a nikoliv jen o jeho výseč.

Děti nejsou malí dospělí! Vše, co jim zprostředkováváme by mělo být přizpůsobeno jejich možnostem, mělo by jim prospívat a včetně fyzické stránky je kladně ovlivňovat. Přitom je vhodné upřednostňovat spíše procesní stránku, nežli se příliš brzy soustřeďovat na výsledky.

Dítěti je nutno dopřát čas, aby se přizpůsobilo svému vlastnímu studijnímu rytmu.

K tomu ještě maličkost. Nehodnoťte příliš brzy. To také znamená neporovnávat mechanicky to, co srovnávat nelze - jedno dítě s druhým.

6. Při přípravě na vyučování mějme vždy na paměti dítě

Co si máme představit pod poučkou, že nám má ve výchově „pomáhat noc“? Přestože škola bývá běžně ve dne, jsme se svými dětmi vnitřně ve spojení i v noci. Spojují nás tajemná vlákna, pro která se učíme nalézat citlivé porozumění, v čemž nám právě noční klid potřebný k soustředění pomáhá.

Mysleme třeba před usnutím na dítě, které nám uplynulého dne připadalo zvlášť nápadné, nebo nám dělalo obzvláštní těžkosti. Může to být pro obě zúčastněné strany velmi prospěšné a hojivé jako balzám. Tak nám může pomáhat ve složitých situacích, s nimiž jsem si ve dne nevěděli dobře rady, právě noční zamyšlení a prospět oběma stranám.

7. Pozorování dětí je nejdůležitější

Brát na vědomí to, co skutečně je, místo předčasného usuzování.

Dítě je měřítkem školy. Dítě je živý plán učiva. Měli bychom se naučit odpozorovat od dětí, které máme před sebou, co potřebují. Tak to žádal Rudolf Steiner. Pevný učební plán nás zbavuje vlastní odpovědnosti.

Waldorfská pedagogika staví však na samostatnosti a způsobilosti učitele. Kdyby nám kdokoliv vnutil učební plán, musel by pro nás zůstat cizorodým tělesem. Waldorfská škola sama sebe nepokládá za školu, která žákům „dodává učivo“, ale za školu „lidskosti“ (Pestalozzi).

To znamená, že se nepodřizuje diktátu ekonomiky nebo jiných zájmových skupin.

Orientuje se jen a jen podle vyvíjejícího se člověka. Hledá podmínky pro co nejkomplexnější rozvoj jeho životních sil.

Především mají děti získat schopnosti pro život, odvahu, radost ze života. To je základ pro všechno ostatní.

8. Waldorfská škola převádí do praxe své ideály

Svou nejnovější knihu nazval Neil Postman: „Už žádní bohové - výchova končí“. Stěžuje si v ní na absenci ideálů ve veřejných školách. Za ideály považuje cíle, které přesahují schopnost zajišťovat základní životní potřeby. Teprve ideály zprostředkují lidskému životu jeho hodnotu.

Za takový ideál považujeme vyvážené, celostní vzdělání vyvíjejících se lidí: Je to požadavek jednoty intelektuálního, uměleckého a rukodělného rozvoje osobnosti. To je základní ideál waldorfského školství, které trvá bezmála 80 let a v praxi se uskutečňuje přibližně v 900 školách Rudolfa Steinera na celém světě. Svědčí o tom předměty a rozvrh těchto škol. Zdůrazňuje se uměleckořemeslná dovednost.

Dalším ideálem, chcete-li zásadou, je že se neznámkuje a nepropadá, ani jinými způsoby se nikdo nevyklučuje. Žáci dostávají slovní hodnocení, učitelé se snaží o individuální přístup a požadavky na dítě. To jim výuku jistě neulehčuje. Ba naopak. Vyžaduje to od nás flexibilitu, fantazii a toleranci. Výběrové třídy, do nichž jsou žáci zařazováni podle různých schopností předstírají něco, co v pozdějším životě není. Později musí všichni vycházet se všemi. Z tohoto hlediska je třída bez selekce výborný způsob pro trénování socializace.

A zatřetí: Rodiče a učitelé společně vytvářejí školu. Spolupracují ve prospěch dítěte. Tam, kde by takový základ chyběl, oslabovala by se snaha učitelů, ba mohla by být i zmařena.

A nakonec: Waldorfská pedagogika má vzbuzovat aktivní zájem o celý svět. Herakles to vyjádřil takto: „Vzdělání znamená: Zapalovat v mladých lidech oheň, nikoliv pouze plnit vědro.“

9. Škola má být pouze předškolní přípravou pro život - život je skutečná škola

Škola dostojí tomuto svému úkolu snadněji, jestliže se v ní nejen učí, ale také žije. Život od nás žádá, abychom se nepřetržitě učili. Není to mrzuté, nýbrž radostné učení. K tomu může škola podněcovat. Její nejdůležitější zájem musí být přiblížit se životu a naplňovat jej.

Abychom toho dosáhli, musíme změnit vžitě představy o poslání školy. Je potřeba dětem zprostředkovat co nejvíc základních zkušeností. To bývá často dosažitelné jen mimo prostor školní třídy. Smyslové zážitky nacházíme třeba na blízkém statku, v lese, u vody. Pracujeme na půdě a s půdou, bezprostředně prožíváme koloběh roku.

V pozdějších školních letech prostřednictvím projektového učení seznamujeme děti se světem práce. V tom období děti vlastními zkušenostmi zažívají co jsou hranice. Daleká putování, při táboření se učí přežít v přírodě, zúčastňují se brigád pro ochranu přírody a životního prostředí. Výuka se koná třeba někdy na hlavním nádraží, někdy v uprchlickém táboře, někdy v továrně.

Doporučovali bychom pro vyšší třídy také projekty výměny žáků přes hranice národnostní, kulturní i náboženské: To hlavní je stále rozšiřování obzoru - náplň života!

10. Výchovný cíl: Umět jednat

Zvláštní pozornost je třeba zaměřit na posilování vůle. Je otázkou vůle, umíme-li uskutečnit to, co jsme si předsevzali. Budeme naplněni velkým a trvalým uspokojením, jestliže v tomto ohledu docílíme určité suverenity.

Když je člověk o něčem přesvědčen a považuje to za správné a důležité, ale nedokáže to udělat, činí jej to trvale nešťastným a oslabuje jako nemoc.

Výchova vůle není nic snadného a vyžaduje od nás velké pochopení a vytrvalost.

Z knihy Daniela Wirze: „Erziehung - Beziehung“ (Výchova začíná vztahem) se svolením autora přeložili pro české zájemce Eva a Pavel Dobšíkovi.